

SZEMLE

Györfly György: István király és műve.
Bp. 1977. Gondolat. 688 l.

Sok évtized kutató munkájának gyümölcsét adja kezünkbe a szerző. Az öt részre osztott és negyven fejezetből álló kötet a szó eredeti értelmében hézagpótló. A hazai történetírás ugyanis eddig adós volt egy olyan monográfiával, mely az interdiszciplináris követelmények figyelembevételével választ igyekszik adni az István király életével és művével kapcsolatos számtalan kérdésre. A szerző tisztában van ezekkel a sokszor megoldhatatlannak minősített problémákkal; rá is mutat, hogy első királyunk nevében kiadott iratok és levelek nagyrészt elvesztek, s ami megmaradt, annak többségét is utóbb meghamisították. Az elenyésző forrásbázis ellenére minden rendelkezésre álló tudományos eszközt és módszert felhasznál, hogy a kérdéseket pontosan megfogalmazza és az ezekre adott válaszokat rangsorolja, aszerint, hogy mennyi bennük az igazolható valóság vagy a feltételezhetőség. E számtalan buktató ellenére végül is az összes hozzáférhető anyag birtokában egy olyan monográfiát vehetünk a kezünkbe, mely rekonstruálja nemcsak az országalapító király alakját, hanem a kor társadalmi stuktúráját is. Györfly György műve éppen azért jelentős, mert felhasználja a társtudományok módszereit és eredményeit. Ez a recenzió elsősorban a művelődéstörténeti kategóriákhoz tartozó fejezetekre hívja fel a figyelmet. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szerző az egyes témaköröket egymástól elszakítva tárgyalná. A kötet egyik legnagyobb értéke abban mutatkozik, hogy az aprólékos elemzés mellett szintézisben foglalja össze a hazai és külföldi kutatások eredményeit. Györfly a maga elé tűzött cél érdekében egyaránt élénk tárja a forráskritika, a régészet, a település-, az agrártörténet, a nyelvtudomány stb. idevágó konklúzióit és szervesen beleépíti e mozaikdarabokat művének egészébe. Ugyanígy tesz István király korának művelődéstörténeti

rajzával is. Mindegyik fejezetben találunk igen értékes és új megvilágításban bemutatott irodalmi, tanügyi, vallási, mitológiai, iskolaügyi, művészeti anyagot, sőt igen gazdag illusztrációt. A fenti észrevétel ellenére hadd mutassak rá mégis néhány olyan fejezetre, melyben különösen sok eligazító vagy további kutatásra készített művelődéstörténeti téma található.

Európa és a magyar nép. A jelek szerint módosítanunk kell a Nyugat felé vándorló őseinkről alkotott értékítéletünket. Györfly különbséget tesz a feudális állam és keresztény egyház szervezéség soha el nem jutott nomád barbárok és a fejlődésben átmenetet képviselő ún. félbarbárok között. Ennek művelődéstörténeti szempontból óriási jelentősége van (24. l.). *A Honfoglalás és megtelepedő társadalom* c. fejezet többek között nyomatékozza, hogy a középkor a nyelvi nemzet modern fogalmát nem ismerte; csak így tudjuk megérteni a „szupranacionális” intézmények lényegét, melyekkel minduntalan találkozunk István király életében (29. l.). *A nyugati térítés kezdete* feltárja az ún. bizánci misszió jelentőségét, e misszió megszűnésének okait. A latin térítés valójában nem Rómából indul ki, hanem a nemzetközi események kényszerítették ki, méghozzá Géza fejedelemsége alatt. A Sankt Gallen-i Bruno missziója határárk középkori művelődésünk történetében. Bizonyos, hogy olyan liturgikus könyveket hozott magával, melyeket S. Gallenban és Mainzban használtak. Ez az oka annak, hogy a *Pray-kódex* naptára és a *Codex Albensis* sajátosan Rajna-vidéki szent-kultuszt tükröznek vissza. Épp ilyen fontos a szerzőnek az a megállapítása, hogy Adalbert és köre (főként Anasztáz érsek) térítő missziója előtt Bruno működése mind ez ideig nem kapott kellő figyelmet (76. l.). Thietmar merseburgi püspök (†1018) és Bruno közlései kétségtelenné teszik e korábbi fázis művelődéstörténeti jelentőségét. — A továbbiak során az *Udvar és udvari szervezet* (233. l.) a *Jogi írásbeliség, oklevéladás, törvénykezés* (265.

1.), különösen pedig a *Beleilleszkedés Európa-pába* c. nagyobb résznek a művészettel és irodalommal foglalkozó fejezetei tartalmazzanak számunkra figyelemre méltó kutatási eredményeket. Mindazt, amit pl. István király szarkofágjáról, a faragványokban kifejezésre juttatott programról (halálón túli életre vonatkozó jelképrendszerről), vagy a Gizella-féle paláston ábrázolt motívumoknak, alakoknak a mainzi szertartáskönyvvel való összehasonlításáról mond a szerző, igazolja e monográfia értékéről fentebb leírtakat. A 26. fejezet az irodalomról külön tárgyal és mérlegeli azokat a nézeteket, vitákat, melyek az István-kori írásbeliség körül kavarnak (348–372. l.). A kötet utolsó 11 fejezete *A magyar társadalom átalakulása István műve nyomán* cím alatt az ezredfordulón végbement változásról ad számot.

Külön hangsúlyozom a további kutatás számára nélkülözhetetlen bibliográfiai anyag példás és rendkívül lelkiismeretes összeállítását. A Tárgy — és Névmutatón, a Szöveg közti ábrák jegyzékén és a Képek jegyzékén kívül 73 lapon foglalja össze a szerző a hazai és külföldi szakirodalom minden tételét (527–600. l.). Mindez elegendhetlen annak a sajnálatos, de valós észrevételnek korrigálásához, mellyel Györfly György a Bevezetésben illeti az elmúlt korszak történetírását: „... ez az év elegendő lehetett volna arra, hogy a szent király egyéniségéről és életművéről egységes veretű kép alakuljon ki, olyanformán, mint ahogy Nagy Károlyról vagy I. Ottó császárról ma már nagyjából egyértelmű képet rajzolhatnak a történetírók” (7. l.).

BARLAY Ö. SZABOLCS

Botta István: Melius Péter ifjúsága. Bp., 1978. Akad. 218 l. (Humanizmus és reformáció 7.)

Újabb jelentős forrásművel gazdagodott a XVI. századi magyar eszmetörténeti szakirodalom. Botta István korábról ismert adatok logikus átrendezésével, újabb információk tudós mérlegelésével, néma források megszólaltatásával rajzolja meg a hazai reformáció egyik vezéralakjának, Melius Péternek alig ismert és korábban csupán feltételezésekkel körülpasztázott ifjúkorát. Eredményei túlmutatnak a biográfiai kérdéseken, azok hasznosításával világíthat rá a magyarországi lutheri és helvét teológiai irányok szétválásának folyamataira.

Botta gyümölcsöző alapkoncepcióból indul ki. Megállapítja, hogy Melius Péter élete első 1556–1563 közé eső szakaszában

következétesen a „Somogyi” családnévet használta. Ez a felismerés irányította figyelmét Somogyi Péter vágsellyei iskola-mester személyére, akit 1556–1558 között Oláh Miklós „eretnység” vádjával két ízben is letartóztatott és akinek börtönnaplójában olvasható információk lényegileg egyeztetethetők a Meliusra mutató törmelékadatokkal. Másrészt a tanító Somogyi Péter szabadulása után eltűnt a szakirodalom szeme elől, de ezzel egyidőben felsorjáznak a korabeli híradások Melius Péterről. A „két” Somogyi Péter azonosítását azonban akadályozni látszottak kronológiai problémák és a lutheránus tanító hitvallásbeli eltérései a későbbi debreceni református püspök vallásától. Botta filológiai és teológiatörténeti remeklések sorával iktatja ki a vélt ellentmondásokat. Bizonyítani tudja, hogy a név egybeesés mellett Melius Péter és Somogyi Péter életrajzi adatai fogaskerekeként kapcsolódnak össze. Közös családi és baráti kapcsolataik hálózata és a vizsgálat tárgyává tett 1550-es években „mindketten” meggyőződéses lutheránusok voltak. Az így megismert „egy” Somogyi Péter körüli kutatásokból joggal zárja ki az 1587-ben végrendelező azonos nevű Nyírbátonyi Somogyi Pétert és ezzel megnyitja az utat Melius ifjúkorának megismerése előtt.

A korább feltevésekkel ellentétben Melius Péter 1532-ben született és nem Szegedi Kis István tolnai iskolája, hanem a Nádasdyiak sárvári tanintézete volt első jelentősebb „alma matere”. A gyerekeMBER Melius 1543-tól Pernesztih György, Sylvester Mihály, Macarius Bódog József, Bartholomaeus Georgievits és mások bölcsességéből meríthetett. Itt alapozta meg nyelvismereteit, teológiai tudományát és bécsi kirándulásai során figyelhetett fel a botanikára. Sylvester János Neanesében életre szóló ismeretekkel és barátságokkal gazdagodott. Szegedi Fraxinus Gáspárhoz fűződő kapcsolata biztosan, a jeles reformátorhoz Huszár Gálhoz feltehetően a sárvári évektől számíthatók. Az 1550-es évek elején már Vágsellyén találjuk, majd 1555 végén első ízben kerül sor letartóztatására. Rövidesen szabadul, előbb a Báthoriak erdői udvarházában talált menedéket, majd 1556. október 25-én a wittenbergi egyetem teológiai fakultására iratkozik be „Petrus Melius Ungarus”. De igen hamar hátat fordított a híres városnak. 1557 márciusa táján már itthon volt és 1557 júniusában ismét Oláh Miklós börtönében. Kb. egy évre rá szabadul. Rövidesen pappá szenteli Károlyi Boldi Sebestyén és a lutheránus Melius Péter 1558 folyamán lett lelkész Debrecenben. Helvét fordulata utáni tevékenysége közismert.

Botta sem követi tovább. A könyv második részében Melius teológiája és helvét fordulata elemzését adja.

A Melius-hitvallás fejlődése szempontjából is döntő teológiai problémákat Botta a dolog lényegét megvilágító filozófiai oldalról mutatja be. Az *Újszövetség* szavainak az úrvacsorára való vonatkoztatásában Luther és Melancthon Jézus testét és vérének kivonták az idő és tér koordinátáinak hatásköréből. Helvét irányú ellenfeleik viszont filozófiai argumentumok elemeit is felhasználták a bibliai locus értelmezésében. Botta logikus elemzésben tárja fel, hogy a teológiai ellentétek mellett mindkét szemlélet a ptolemaioszi világkép és a skolasztika nyomdokain haladt. Elméletileg tehát nem volt kizárt valamiféle áthidaló megoldás. Ennek irányába tett lépéseket az arisztotelianus Melancthon, Luther mindvégig következetes híve. Mégis, a „praeceptor Germaniae” egyeztető célú tanításai valamiféle hiddá váltak, amelyen a magyar lutheránusok egy része elindult a helvét tanok felé. A „kryptokálvinizmusnak” tekintett tételek terjedése nyomán 1559-ben már ebben a táborban találjuk Heltai Gáspárt, Dávid Ferencet és másokat. Melius Szegedi Kis István ingatta meg „az úrvacsora dolgában”. Ezzel Melius ifjúkorának ideológiai fejlődése lezárult. A reformáció vezető irányai hazánknak is szétváltak.

Botta István több tudományterületet gazdagító munkája a könyvtörténet kutatói számára is tartalmaz mondanivalót. Nyomon követhetjük Melius Somogyi Péter naplójának kialakulását és sorsát. Aligha lehet kétséges, hogy az alapszöveg, a különféle levelek és versek keletkezéstörténete, egybeszerkesztése, a börtönből való kijuttatása, a másolatok terjesztése, a nyomdász megkeresése a kor hasonló körülmények között született írásműveinek általános gyakorlatát követték. Egyéninek látszik viszont Melius mentegőzése rossz kézírása miatt. Itt hadd hívjuk fel a figyelmet egy apróságra. Mintegy tíz évvel később Melius Svájcba küldött manuscriptumáról Beza írta: „Meliusnak hihetetlen s inkább jósrá, mint leíróra szoruló kakográfiaját...” nines nyomdász aki elolvassa. (*Studia et Acta II.* Bp., 1967. 285.) Rövid tudósítás informál Melius Somogyi Péter egykori könyvtárának sorsáról. Az Oláh Miklóshoz került könyvek azonosítása nem látszik lehetetlen feladatnak. Más bibliográfiai és kiadástörténeti adatok is figyelemfelkeltők.

A XVI. századra vonatkozó kutatások újjáélesztésében jelentős szerepet vállaló *Humanizmus és reformáció* sorozat szerkesztői bizonyára felfigyeltek Bottának az

előszóban leírt megjegyzésére, ahol készül Huszár Gál monográfiáját említi. Melius Péter ifjúságáról írt könyve ismeretében érthető érdeklődéssel várjuk megjelenését.

DÁN RÓBERT

Költő és próféta. (A magyar sajtó Tolsztojról). (Vál., szerk. és a szöveget gondozta: OSZTOVITS Ágnes. Bev.: SÓTÉR István). Bp. 1978. Magvető. 467 l.

Napjaink sajtótörténeti válogatásai újra meg újra igazolják, hogy a folyóiratainkban megjelenő tanulmányok, esszék, cikkek többségének tudományos, szakmai, elvi jelentősége mily nagy. Néhány évvel ezelőtt talán lazábban kezeltük ezt a tényt, gondolván arra is, hogy ezeknek a közleményeknek jó része úgysem kerülheti el a monográfusok, a gyűjteményes kötetek válogatóinak figyelmét (erre találunk számos jó példát). Viszont tény az, hogy sok tanulmány — bár az idők folyamán mit sem veszített jelentőségéből, értékéből — mégis a feledés homályába merült, vagy egy-egy szaccikk részleteként, utalásában, avagy jegyzetanyagában él tovább. Erre a jelenségre szerencsére a kutatóknak, szakembereknek túl kiadáspolitikánk is felfigyelt, s valószínű részben ennek köszönhető, hogy ma már egyre több hasznos és érdekes sajtótörténeti válogatást adnak ki hazánkban, melyek homogén gyűjtőkörrel szerkesztett anyagának jelentőségét nem kell külön hangsúlyoznunk.

Ezek közé a hasznos sajtótörténeti gyűjtemények közé tartozik a Tolsztoj-évforduló alkalmából megjelent emlékkönyv, a *Költő és próféta* is. A válogató négy fejezetbe csoportosítva és kronológikus sorrendben rendszerezte anyagát. A cikkek többsége a Tolsztoj életében „futása és halála” idején megjelent cikkek, tanulmányok, igaz- és álhírek, valamint nekrológok, melyek inkább foglalkoztak még az író személyével, a szenzáció-jellegű eseményekkel, mint magával Tolsztoj művészetével. A negyedik fejezetben pedig a Tolsztoj-problémát, a tolsztojizmust középpontjukba állító tanulmányokat találhatjuk.

Ez a gyűjteményes kötet éppen úgy tartalmaz esszéket, mint riportokat, tanulmányokat, tudósításokat, pamfleteket és vitacikkeket. Így közel egy évszázad publicisztikai gyakorlatából ad ízelítőt, illusztrálva például a *Magyar Salon*, *Budapesti Szemle*, *Pesti Hírlap*, *Huszádik Század*, *Pesti Napló*, *Az Est*, *Nyugat*, *Szocializmus*, *Új Idők*, *100%*, *Nagyvilág* és az *Élet* és

Irodalom Tolsztoj-kutatásunkban kifejtett szolgálatát.

A *Költő és próféta* c. gyűjtemény cikkeinek, tanulmányainak jelentősége — különös tekintettel a Tolsztoj népszerűsége ellenére szerény számú magyar könyvszakirodalomra — nem kicsi, és a válogató munkája sem lehetett egyszerű, ha a magyar sajtó gazdag Tolsztoj-anyagára gondolunk. Így a kötet nem is elégítheti ki egyformán a kuriozitásokra vágyó olvasók, a szakemberek, russzista kutatók igényeit. Ezt megértéssel is nyugtázhatnánk, mégis hiányoljuk azt a határozottabb koncepciót, amely ha nem is maradéktalanul, de egyaránt híven reprezentálná az 1945 előtti és utáni magyarországi Tolsztoj-képet. Valószínű hogy a (főleg felszabadulás előtti) anyag sokasága volt zavarbaejtő és egyben csábító a válogató számára, mert a kötetnek csaknem teljes közleményanyagát ebből a korszakból emelte ki. A felszabadulásig sikerült is színes, gazdag, s főleg változatos körképet nyújtani a Tolsztoj-kérdés magyarországi változásairól, feszültségeiről, az író személyét és műveit érintő ellentétes reakciókról.

Vizont az 1945 utáni Tolsztoj-anyag a kötetben nagyon szerény, ennél fogva félrevezető, sőt megtévesztő, bár a hazai tudományos élet és russzisztika olyan egyéniségeknek munkásságához fordult a válogató, mint Lukács György, Németh László, Sötér István és Török Endre. Csak sajnálni lehet, hogy nem került a kötetbe több fontos, elvi jellegű tanulmány. Így ez a négy (!) közlemény nem képes jellemezni a felszabadulás utáni Tolsztoj-kutatás gyökeres változásait, eredményeit és az ebből fakadó komplex kutatási eredményeket. Sötér István bevezetője alapos áttekintést nyújt ugyan a kutatás 1945 utáni korszakáról is, viszont lemarad mellőle a bevezető anyagához feltétlenül szükséges sajtótörténeti „illusztrációs” anyag.

A válogatás eredményeit, az antológia forrásjellegét természetesen méltányoljuk és a hazai Tolsztoj-szakirodalom egyik nyereségének tekinthetjük Osztovits Ágnes munkáját.

B. JUHÁSZ ERZSÉBET

Opuscula classica mediaevaliaque in honorem J. Horváth ab amicis collegis discipulis composita. Szerkesztette: BOLLÓK János. Bp. 1978. ELTE Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék. 499 l.

A gazdag tartalmú tanulmánygyűjtemény eredetileg „in honorem” készült Horváth professzor 65. születésnapjára, de

sajnos csak „in memoriam” láthatott napvilágot. Horváth János tudományos munkássága nemcsak az antikvitás széles körét fogta át, de igen jelentős eredményeket hozott a középkori magyar irodalmi műveltség kutatásában is. E tekintetben főleg az irodalomtörténetírás nyert sokat az ő közismerten alapos filológiai (szövegkritikai és interpretációs) eredményeivel. Mindig a „kritikus kérdések” izgatták és az ilyen természetű témaválasztások jellemzik a tiszteletére kiadott emlékkönyvet is.

A magyar középkor eszmevilágának problematikáját több értékes tanulmány választotta tárgyul (Érszegi Géza, Mályusz Elemér, Kapitánffy István), de a magyar könyvtörténet és irodalomtörténet terénemáéhoz valamennyi közül mégis Székely György kapcsolódik legszorosabban *Eszmék és gyakorlat, latinság és anyanyelvűség a huszútizmus kezdetein* c. tanulmányával. Bár a magyarországi huszita irodalom emlékei csekélyek, de korántsem jelentéktelenek, ennél fogva Székely komplex és komparatív vizsgálatainak igen nagy a jelentősége a hazai huszita íráskultúra nyomainak kutatásában.

A középkori kézirati hagyomány crux-ai — miként erre Horváth maga is mindig törekedett — e becses gyűjtemény jóvoltából ezúttal is tovább csökkentek. Bollók János *Vivus est sepultus?* c. tanulmányában Anonymus *Gesta*-jának bizonytalanul értelmezhető Thonuzoba-történetéről van szó. A szerző meggyőződen érvelve Pais korábban föltételezett pogány(?) rituális öngyilkossági teóriája ellen, arra a plauzibilis következtetésre jut, hogy itt nem annyira egy példátlan tragédia leírásával, mint sokkal inkább egy szokványos anonymusi szójátékkal állunk szemben (vitae, vivus, viverent, vivit).

A *Képes Krónika* egy döntő fontosságú helyét Vata fia Janusról Gerics József dolgozata interpretálja, minden bizonnyal végérvényes konklúzió kimondásával. E szerint a Janusra vonatkozó részt szerves egyességben kell felfognunk a fehérvári pogányfelkelésről szóló híradással. Ha pedig ez így van, akkor ezek az adatok igen jól használhatóak az „elveszett” pogánykori (helyesebben szólva: talán a honfoglalás körüli) ősi magyar műveltség rekonstrukciójához.

Vitéz János leveleskönyvének kézirati hagyományával kapcsolatban több fontos megállapítást tesz a kérdés legjobb szakértője, Boronkai Iván. Dolgozatában tisztázza ugyanis, hogy a leveleskönyv bécsi példánya — a közfelfogással ellentétben — nem eredeti kézirat, ezért az Ivanich Pál által készített jegyzetek egyike másolási hiba folytán torzul értelmetlenné s nem

magától a szövegkommentártól ered ('*Ἀλληγοικῶς* — Apollonius).

Ritók Zsigmond kitűnő cikke is hasonló jó szolgálatot tesz a magyar humanizmus-kutatás ügyének. Ritók a Horváth által kiadott „Sevillai I.” kódex Démostenés-fordításával foglalkozva rámutat arra, hogy a görög alapszöveget valószínűleg Janus magánkönyvtárának egy példánya szolgáltatta, mely kódex később bekerült a Corvinába, onnan pedig Mátyás halála után nyugatra került a Démostenés-kiadó Obsopoeushoz, aki aztán fel is használta könyve apparátusában (1533).

Az ívmezős kötet bevezető tanulmányát Harmatta János írta, Horváth János tudományos munkásságának mindenre kiterjedő, precíz bibliográfiáját pedig Rimócziné Hamar Márta állította össze.

V. KOVÁCS SÁNDOR

Régiségeink — Ritkaságaink. Kiállítási katalógus. HARASZTI Erika Ágnes. Győr, 1978. Kisfaludy Károly megyei könyvtár.

A történelmi múlt emlékét a régi könyv kétféleképpen is felidézi: külső megjelenésével tárgyi vonatkozásban, tartalmával szellemi értelemben. Talán ezzel magyarázható napjainkban a régi könyvek felé forduló mind aktívabb érdeklődés, amelyet nemcsak a róluk szóló tudományos és népszerűsítő munkák sokasodása, hanem például az antikvárak gyors és tartós emelkedése is jelez. Ezért igen fontos feladat ezen a területen a hathatós ismeretterjesztés. A győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár kiállításáról sokszorosított formában közzétett katalógus — a kiállítással együtt — igen alkalmas eszköze a tájékoztatásnak. Mindenképpen örvendetes tény önmagában már megjelenése is.

A tartalmát tekintve szebb külsőt is megérdemlő, 52 sokszorosított lap terjedelmű kiadvány igényesen és színvonalasan kalauzol bennünket végig a kiállításon. A bemutatott anyag három csoportra oszlik. Az első legterjedelmesebb a könyvtár állományáról nyújt áttekintést időrendben haladva az incunabulumoktól az 1800-as évhatárig komplex kiállítás keretében, tehát nem egy-egy téma részletes kidolgozásával, hanem az adott gyűjtemény szemelvényes és sokoldalú bemutatásával. Vegyesen szerepelnek a bemutatott művek között az európai és hazai nyomdászat nevesebb darabjai, illetve tudományos történeti, irodalmi és egyházi jellegű munkák. A katalógus rövid címléírás után a kiállított könyvek többségéhez tájékoztató

jegyzetet fűz. Megismerkedhetünk ezekből például az ősnymtatványok legfontosabb jellemzőivel, vagy Aldus Manutius, illetve az Elzevirek nyomdászattörténeti szerepével jelentőségével, egy sor kiemelkedő reneszánsz, barokk és felvilágosodás kori alkotóval — elég ha Marsilio Ficino, Roberto Bellarmino, Pázmány Péter, Szenci Molnár Albert, Jean Baptiste Dubos nevét említjük. Az annotációk mindig lényegre tapintó tömör eligazítást adnak egy-egy mű tárgyi vagy szellemi értékéről. Szövegekbe kivételesen csúszott csak be pontatlanság, mint például az, hogy az 1715–1731 között Pozsonyban tartott országgyűlések artikulusait (törvénycikkeit), mint országgyűlési beszédeket mutatják be.

A katalógusnak mintegy ötödrészét veszi igénybe a Streibig nyomdatörténeti-gyűjteménynek, illetve a Miklovics–Zámory-gyűjteménynek a bemutatása, amelyeket jó érzellemmel különítettek el a kiállítás törzsanyagától. Az 1727-től Győrött működő Streibig nyomda termékeiből csaknem 800 kötetet reprezentál az itt kiállított negyven mű. A könyvtár tulajdonában levő kollekcio nagy helytörténeti értékét tekintve talán még kevésnek is tűnik ez a szám.

Mindezzel együtt a győri könyvtár kiállítási katalógusa nemcsak a nagyközönség igényeit szolgálja elsősorban, hanem hasznos tájékoztatás a szakembereknek is, sőt a színes magyarázó anyagnak köszönhetően, helyenként élvezetes olvasmány. Reméljük a jó példa követőkre talál.

HELTAI JÁNOS

Catalogue de la Bibliothèque de Jean-Baptiste Massillon. Édité et présenté par Jean Ehrard et Jhon Renwick. Clermont-Ferrand 1977. Institut d'Études du Massif Central, Fascicule XV, 130.

A több mint másfél évtizeddel ezelőtt megindult füzetsorozat, *Publications de l'Institut d'Études du Massif Central* legújabb kötete egy korábbi kutatási program megvalósulásának folyamatát jelzi. Az *Études sur Massillon* (éd. par J. Ehrard et A. Poitrineau. Fasc. XIII, 1975) gyűjteményes kötetben fölített kérdésre — hogyan rekonstruálható Massillon könyvtára — megszületett a Faculté des Lettres et Sciences Humaines, Université de Clermont-Ferrand tanárainak válasza. A jeles szónok, kollégiumi tanár, 1719-től clermonti püspök életében s halála (1742) után készült korabeli hiteles kéziratok lajstromok alapján sikerült a több mint ezerkötéses műből és mintegy két és fél-

ezer kötetből álló könyvtár teljes katalógusát összeállítani.

Massillon gazdag magángyűjteménye s püspöki könyvtára a XVIII. század első évtizedeiben, a felvilágosodást megelőző filozófiai és világnézeti polémiák erősödése időszakában jött létre. A könyvtári gyűjtés hagyományaival, a könyvek sorsával foglalkozó rövid kísérő írások betekintést engednek a tudós szerző, a francia Akadémia tagja életművének forrásaiba. Jellemzik a rendkívül művelt oratorianus egyéniségét, bibliofil szakértelmét, hangsúlyozzák könyvgyűjtő tevékenységének művelődéstörténeti szempontból kiemelhető vonását, Massillon vallásos-teológiai és történeti-politikai érdeklődésének hozzávetőleges arányokban megmutatókozó egymásmellettségét. Könyveinek tartalmi csoportosítása ugyanis figyelemre méltó arányokra vet fényt.

A clermonti könyvtár kétharmad részre tehető vallásos kultúrának könyvállománya mellett a profán könyvanyag egyharmadnyi nagyságrendre nőtt. A vallásos és világi, egyháztörténeti és profán történelmi művek száma (11,7 és 16,8%) együttesen megközelítik a harminc százalékot. (Összevetésképpen: az együttes arány Montesquieu könyvtárában 26 százalék.) Nyelvi szemszögből az jellemző, hogy csupán egyetlen modern idegen nyelvű munka található Massillon könyvei között; tucatnyi biblia-kiadásai közül nem hiányzott Luther, *Das alte Testament* (Nürnberg, 1524) német kiadása sem. A könyvtári állománynak már csak 38 százaléka latin nyelvű.

Az összegező értékelés szerint Massillon sokkal modernebb szemléletűnek mutatkozik történeti olvasmányaiban, mint filozófiai téren. Bár teológiai könyvei között szép számmal találhatók heretikusnak ítélt, római indexre tett munkák, janzenista vitairadalom, a helvét és ágostai hitvallás szerzőinek művei stb. Modern tájékozódása főleg historizmusában, történeti érdeklődésének politikai orientációjában nyilvánul meg. Erre utal a korabeli, az 1700 utáni munkák viszonylag magasnak tűnő száma (kb. 75%) a történelmi tematikán belül. A példászerű feldolgozású katalógus beszédes forrásanyag a korról foglalkozó könyv- és eszmetörténész és kultúr-histórikus számára. Közzétételével kapcsolatos kutatások közelebb visznek Saint-Beuve múlt század derekán kifejezett óhajának — Massillon élettörténetének és munkáinak feldolgozása nagyon hiányzik, pedig igen hálás téma volna... megvalósulásához. A francia kiadvány értékei, tanulságai saját adósságainkra is figyelmeztetnek.

Kár volna említetlenül hagyni, hogy a „Historiens profanes” címszóval jelzett csoport alatt, a 880. egység korabeli hungaricát jelöl: *Histoire des révolutions de Hongrie*, La Haye, 1739, 6 vol. B. M. U. (Bibliothèque Municipale et Universitaire de Clermont) 53490. Ez a Rákóczi *Mémoires-jait* is tartalmazó negyedretű kiadvány. (A fejedelem Franciaországból magával vitt könyvei között, a rodostói könyvtárban, viszont Massillon négy kötete is megtalálható. Vö. II. Rákóczi Ferenc *könyvtára*. Bp. Klny. 1926.)

HOFF LAJOS

H. Ю. Бокадорова: Текстология (разработка к курсу сопоставительной стилистики). Военный институт. Москва 1976.

N. Ju. Bokadorova a Moszkvai Idegennyelvi Főiskola általános nyelvészeti tanszékének tanára a Katonai Főiskola hallgatói részére írta *Textológia* című munkáját, amely a kontrasztív stilisztika kurzushoz kíván kiegészítő jegyzet lenni. A szerző könyve Előszavában a következőképpen vázolja a mű célját: „A Főiskola végzett hallgatóinak gyakran van dolguk különböző jellegű dokumentációval, hadtudományi művek sajtó alá rendezésével. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy a fordító referens éppen ezekben a fontos kérdésekben meglehetősen gyengén igazodik el. Az itt közzétett előadások feladata — ráirányítani a figyelmet arra, hogy a könyvhöz és a kéziratához való helyes, intelligens viszony a filológiai kultúra, a politikai műveltség és a szakmai érettség kérdése”.

N. Ju. Bokadorova a textológiának négy fontos kérdéskörét érinti: 1. A textológia tárgya és feladatai, 2. A szöveg forrásai, 3. A szöveg története, 4. A kiadás problémái.

N. Ju. Bokadorova művében arra is vállalkozott, hogy bebizonyítsa a szövegnek a nyomtatásra való előkészítése nem technikai, hanem rendkívül fontos alkotói munka. A textológia helyét a filológiai tudományok között pedig így határozza meg: „A textológiát szoros szálak fűzik az irodalomtudományhoz, a stilisztikához és a filológiai segédtudományok teljes komplexumához. A nyelvi kifejezés igaz kultúrája lehetetlen ezen diszciplínák tüzetes tanulmányozása nélkül.”

A textológiáról összefoglaló munkát írni mindig is aktuális feladat. E nagy múlttal rendelkező filológiai diszciplína a filológus alapvető munkaanyagát — a szöveget veszi vizsgálat alá: foglalkozik a kéziratok

tanulmányozásával, megfejtésével, általában a kéziratok leírásával mint a szöveg forrásaival, a könyvszöveg vizsgálatával, a lehetséges és a tényleges hibák, elírások és különböző korrekktúrák elemzésével, valamint a szöveg történetével.

N. Ju. Bokadorovának a *Textológia* című műve eligazítást nyújt a textológiának e sokrétű feladatkörében, meghatározza helyét a filológiai tudományok között, foglalkozik a szöveg forrásaival, a szöveg történetével és kitér a kiadás problémáira is.

RÓKA JOLÁN

Bibliography of the Writings of Gershom G. Scholem. At the Magnes Press, The Hebrew University, Jerusalem, 1978. 78, 6 számozatlan l.

Gershom G. Scholem professzornak, a kabbala-tudomány kritikai megalapítójának 80. születésnapját ő maga azzal ünnepelte meg, hogy megírta önéletrajzát Jeruzsálembé érkezéséig; a Héber Egyetem pedig azzal, hogy közzétette irodalmi munkásságának bibliográfiáját.

Önéletrajza (*Von Berlin nach Jerusalem*. Frankfurt a/M., 1977.) írói remeklés. Vázolja útját a kabbalához és a Héber Egyetem kabbala-tanszékéhez. Két magyar vonatkozásra hívnám fel a figyelmet. A jeruzsálemi Nemzeti Könyvtár egyik dolgozója volt, amikor megszereztek Goldziher Ignác könyvtárát: „die Exekutive habe beschlossen, für ein künftiges arabisches Institut der Universität die berühmte Bibliothek des noch berühmteren, um nicht zu sagen weltberühmten, Islamisten Prof. Ignaz Goldziher in Budapest zu erwerben” (206.).

A kabbala-tanszékre való meghívásához két tudós véleményét kérték ki: Julius Guttmannét és Löw Immánuelét. „Der andere war Immanuel Löw in Szegedin, damals einer der *grand old men* der Wissenschaft von Judentum . . . Löw schrieb, man solle mich unbedingt berufen. Er hatte mein Buch gelesen und dort zwei ausgezeichnete Seiten über die Zweigeschlechtlichkeit der Palme in der kabbalistischen Literatur gefunden. Auf den Mann, der das geschrieben habe, könne man sich verlassen” (220.).

A Scholem-bibliográfia első kiadását Fania Scholem és Baruch Yaron állította össze a 70. születésnapon (*Studies in Mysticism and Religion*. Jerusalem, 1967. Héber rész: 199–235.). 520 számot tartalmazott. A jelen bibliográfia — Moshe Catane munkája — a korábbiakhoz pótlásokat és tíz

évvel többet ad. 1915–1977 évkörét öleli fel és 579 számot tüntet fel. Kitérő indexek egészítik ki. A munka jól illusztrálja a szerző páratlan népszerűségét: hány nyelvre fordítják könyveit, cikkeit, előadásait, nyilatkozatait. Pályája kezdetén német versei és műfordításai jelentek meg. A bibliográfiát az Izraeli Tudományos Akadémia és a jeruzsálemi Héber Egyetem teszi közzé.

Ez a recenzió egyben főhajtás is az eredeti gondolkodó és úttörő tudós előtt a kilencedik évtized küszöbén, amelyet testi és szellemi frissességben ért el. Vivat sequens!

SCHEIBER SÁNDOR

Lansky, Ralph: Handbuch der Bibliographien zum Recht der Entwicklungsländer — Manuel des bibliographies sur le droit des pays en développement. Entwurf — Edition préliminaire. Hamburg, [Soksz.] 1977. 469 p.

Az Arbeitsgemeinschaft für juristisches Bibliotheks- und Dokumentationswesen — Arbeitsgruppe Auslandsrecht és az Übersee-Dokumentation gondozásában megjelent bibliográfiai kézikönyv számos intézmény: közel negyven könyvtár, dokumentációs központ stb., elsősorban a Max Planck Institut für ausländisches und internationales Privatrecht (Hamburg) közreműködésével, ezeknek az intézményeknek anyagai alapján, az elméleti kérdések és az alkalmazandó gyakorlati megoldásoknak megfelelő előkészítése — több könyvtári szakfolyóiratban közzétett cikk, tanulmány — után jelent meg.

A munka a német-francia, illetőleg angol nyelvű bevezető részek (címfelvételi szabályok, lelőhely-jegyzék, rövidítések stb.) után közli a tulajdonképpeni bibliográfiai anyagot, majd a szerzői- és tárgymutatót (ez utóbbit angol és német nyelven), illetőleg a kézirat lezárása után érkezett kiegészítéseket.

A bibliográfiai rész az anyagot a fejlődő országokat általában tárgyaló művek után földrajzi-regionális csoportosításban mutatja be (Afrika, a Közel-Kelet és az iszlám, — a Japán, Kína, Vietnam, Észak-Korea nélküli — Ázsia, Óceánia, Latin-Amerika területén levő fejlődő országok). Az egyes régiók anyagát külön-külön csoportosítja: összefoglaló, általános rész (ide tartoznak a kettőnél több ország anyagát tartalmazó művek is), ezeket követi az egyes országok anyagát tárgyaló anyag (az illető országra vonatkozóan megjelent általános, minden jogágot vagy több jogágot

együttesen tárgyaló anyag és az egyes szakágak anyaga). Bár ez a felosztási alap szak szempontból vitatható — a szocialista összehasonlító jogtudomány szerint — az elsődleges felosztási alap a *jogtípus* (szocialista — nemszocialista jogok), gyakorlatilag, főleg könyvtári feldolgozási szempontból, kétségtelenül praktikus, mert a földrajzi alosztás — nem tekintve most az időközi változásokat, amelyek azonban megfelelő módon jelzethetők — viszonylag jól elhatárolható ismérveken alapul. Célszerű lett volna azonban, hogy e tisztán formai (földrajzi) ismérv mellett a gyűjtemény valamilyen tartalmi ismérv kifejtésével is tájékoztasson (pl. az annotált szövegrészekben vagy az adott ország joganyagainak rövid jellemzésével).

A kézikönyv anyaggyűjtése nagyon lelkiismeretes munka eredménye. Így pl. nem csupán a könyvtári forgalomban levő anyagot, hanem az egyes könyvtárakban

kezelt, tehát hozzáférhető egyéb anyagot is (pl. sokszorosított vagy géppel írt anyag, legtöbbször irodalomjegyzék stb.) feldolgozza. A bibliográfiai részek feldolgozási módszerei: a címleírás, német nyelvű annotációk, lelőhelyek feltüntetése stb. mintaszerűek.

A fejlődő országok megismerése rendkívüli nehézségekbe ütközik. Azoknak az információs munkaeszközöknek, amelyek ennek az anyagnak az elsődleges megközelítését lehetővé teszik alapvető jelentősége van a könyvtári referenz-tevékenységben. Az áttekintést biztosító munkák anyagának egységes szempontú összegyűjtésénél és feldolgozásánál felmerülő nehézségek közismertek. A névtelen munkatársaknak és elsősorban R. Lansky szerkesztőnek vitathatatlan érdeme, hogy a mű e nehézségek ellenére létrejött és hasznos munkaeszköze a kutatóknak és a tájékoztató szakembernek.

NAGY LAJOS

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Igazgatója
Műszaki szerkesztő: Sándor István
A kézirat nyomdába érkezett: 1978. XI. 3 - Terjedelem: 9,8 (A/5) ív
79.6486 Akadémiai Nyomda, Budapest - Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

<i>Szőrényi László</i> : Faludi Ferenc, a könyvvizsgáló	1
<i>Buzinkay Géza</i> : A Vasárnapi Újság a dualizmus első felében (1867—1890)	25
<i>Kiss József</i> : A Petőfi-költemények kiadásának története 1850-től 1945-ig	43

K Ö Z L E M É N Y E K

<i>Gömöri, György</i> : Isaac Basire 1661 utáni magyar kapcsolatairól és könyveiről	62
<i>Kókay György</i> : Horányi Elek „Memoria Hungarorum”-ának németországi visszahangjához	65
<i>Szűlágyi Ferenc</i> : Csokonai „Békaegérharc”-ának ismeretlen illusztrált kiadása a múlt századból	67
<i>Lengyel András</i> : Adatok a 100% sajtórendészeti ellenőrzésének történetéhez	72
<i>Markovits Györgyi</i> : Francia művek magyarul a második világháború idején	76

M A G Y A R K Ö N Y V E S H Á Z

<i>Borsa Gedeon</i> : Az 1593. évi kolozsvári perikopás-könyv	82
<i>Téglásy Imre</i> : Egy XVII. századi értekezés a latin próza stílusáról	91

F I G Y E L Ő

<i>Szathmári István</i> : Kiss István (1922—1978)	95
<i>Havasi Zoltán</i> : Az Országos Széchényi Könyvtár és a „hungarika-program”	96
<i>V. F.</i> : Az akadémiai könyvkiadás jubileuma	99
<i>Várhidi Klára</i> : A Széchényi Könyvtár legelső otthona	100

S Z E M L E

<i>Győrffy György</i> : István király és műve. Bp. 1977. (<i>Barlay Ö. Szabolcs</i>)	104
<i>Botta István</i> : Melius Péter ifjúsága. Bp. 1978. (<i>Dán Róbert</i>)	105
<i>Költő és próféta. (A magyar sajtó Tolsztojról.)</i> Bp. 1978. (<i>B. Juhász Erzsébet</i>)	106
<i>Opuscula classica mediaevaliaque in honorem J. Horváth ...</i> Bp. 1978. (<i>V. Kovács Sándor</i>)	107
<i>Régiségeink — Ritkaságaink. Kiállítási katalógus.</i> Győr, 1978. (<i>Heltai János</i>)	108
<i>Catalogue de la Bibliothèque de Jean-Baptiste Massilon.</i> Clermont-Ferrand, 1977. (<i>Hopp Lajos</i>)	108
<i>Bokadorova, H. Ju.</i> : Tekstologija. Moszkva 1976. (<i>Róka Jolán</i>)	109
<i>Bibliography of the Writings of Gershom G. Scholam.</i> Jerusalem, 1978. (<i>Scheiber Sándor.</i>)	110
<i>Lansky, Ralph</i> : Handbuch der Bibliographien zum Recht der Entwicklungsländer. Hamburg, 1977. (<i>Nagy Lajos</i>)	110

Ára: 20 Ft

Előfizetés egy évre: 80 Ft

INDEX: 25 543
ISSN 0025-0171

SOMMAIRE

<i>Szörényi, László</i> : Ferenc Faludi, le censeur	1
<i>Buzinkay, Géza</i> : La revue Vasárnapi Újság (Gazette de Dimanche) durant la première moitié du dualisme (1867—1890)	25
<i>Kiss, József</i> : L'histoire de l'édition des poèmes de Petőfi de 1850 à 1945	43

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES.

<i>Gömöri, György</i> : Sur les relations hongroises d'après 1661 et sur les livres d'Isaac Basire	62
<i>Kókay, György</i> : A l'écho d'Allemagne de „Memoria Hungarorum” d'Elek Horányi	65
<i>Szilágyi, Ferenc</i> : Une édition illustrée inconnue du poème de Csokonai, intitulé Batrachomyomachie	67
<i>Lengyel, András</i> : Quelques données à l'histoire de la surveillance de la revue 100% de la part de la police de presse	72
<i>Markovits, Györgyi</i> : Des ouvrages français en hongrois durant la période de la deuxième guerre mondiale	76

ANCIENS LIVRES HONGROIS

<i>Borsa, Gedeon</i> : Le livre de péricopes de Kolozsvár de l'année 1593	82
<i>Téglásy, Imre</i> : Une dissertation du XVII ^e siècle sur le style de la prose latine	91

CHRONIQUE

<i>Szathmári, István</i> : István Kiss (1922—1978)	95
<i>Havasi, Zoltán</i> : La Bibliothèque Nationale Széchényi et le „programme de Hungarica”	96
<i>V. F.</i> : Le 150 ^e anniversaire de l'activité d'éditeur de l'Académie	99
<i>Várhidi, Klára</i> : Le premier domicile de la Bibliothèque Széchényi	100

REVUE

<i>Györffy, György</i> : István király és műve. (Le roi Étienne et son oeuvre.) Bp. 1977. (<i>Barlay, Ó. Szabolcs</i>)	104
<i>Botta, István</i> : Melius Péter ifjúsága. (La jeunesse de Péter Melius.) Bp. 1978. (<i>Dán, Róbert</i>)	105
<i>Költő és próféta</i> . (A magyar sajtó Tolsztojról.) (Poète et prophète. La presse hongroise sur Tolstoï). Bp. 1978. (<i>B. Juhász, Erzsébet</i>)	106
<i>Opuscula classica mediaevaliaque in honorem J. Horváth</i> . . . Bp. 1978. (<i>V. Kovács, Sándor</i>)	107
<i>Régiségeink és ritkaságaink. Kiállítási katalógus</i> . Győr, 1978 (<i>Heltai, János</i>)	108
<i>Catalogue de la Bibliothèque de Jean-Baptiste Massillon. Clermont-Ferrand, 1977.</i> (<i>Hopp, Lajos</i>)	108
<i>Bokadorova, Kh. Iou.</i> : Tekstologia. Moskva, 1976. (<i>Róka, Jolán</i>)	109
<i>Bibliography of the Writings of Gerschom G. Scholam. Jerusalem, 1978.</i> (<i>Scheiber, Sándor</i>)	110
<i>Larsky, Ralph</i> : Handbuch der Bibliographien zum Recht der Entwicklungsländer. Hamburg, 1977. (<i>Nagy, Lajos</i>)	110